federatie van nederlandse verenigingen
tot integratie van homoseksualiteit coc nederland

Eerste Kamer der Staten-Generaal
Woordvoerders Veiligheid & Justitie
Postbus 20017
2500 EA Den Haag

'Het zou zo'n opluchting zijn als je je nieuwe papieren al kunt krijgen vóór je operatie. Op dit moment moet je je op elk moment in je leven schrap zetten, omdat je nooit weet wat de volgende keer zal zijn dat je jezelf moet verantwoorden.'
Janiek, transgendervrouw

'Ik heb altijd geweten dat ik een jongen ben. Toen ik 14 was ging ik naar het VU ziekenhuis en toen ik 16 was begon ik met hormonen. Maar volgens mijn papieren ben ik nog steeds een meisje.'
Matthew, een 17-jarige transgenderjongen

'Toen de barman een 'V' in mijn paspoort zag staan, zwaaide hij met mijn paspoort en riep naar collega's en bezoekers: "kijk, het is een meisje!"'
Transgenderman Jonathan vertelt wat er gebeurde toen hij in een bar gevraagd werd zich te identificeren bij het bestellen van een alcoholische consumptie

ref.nr.: 13.107 / 6.30.1 Amsterdam, 29 november 2013
betreft: Plenaire behandeling 'transgenderwet'

Geachte woordvoerder,

In de week van 16 december a.s. debatteert u over de zogenaamde 'transgenderwet', de *Wet wijziging vermelding van geslacht in de geboorteakte* (33.351).

COC Nederland doet een klemmend beroep op u om met dit wetsvoorstel in te stemmen. Het voorstel is van onschatbare waarde voor het dagelijks leven van transgenders in Nederland. Mensenrechteninstanties dringen aan op deze wetswijziging en wezen er bij herhaling op dat de huidige wet de mensenrechten van transgenders schendt. Veel andere landen hebben inmiddels soortgelijke wetswijzigingen ingevoerd. Er liggen tal van toezeggingen dat de voorgestelde wetswijziging op korte termijn zal worden ingevoerd.

In deze brief gaan wij onder meer in op vragen over de voorgestelde minimumleeftijd voor wijziging van de geslachtsregistratie.

Inleiding
Al bijna dertig jaar – de huidige regels dateren van 1985 - worden transgenders die hun geslachtsregistratie in Nederland willen wijzigen, geconfronteerd met voorwaarden als de sterilisatie-eis. Die voorwaarden leiden tot grote problemen in het dagelijks leven van transgenders, zoals de citaten bovenaan deze brief illustreren. Bovendien vormen ze een inbreuk op de onaantastbaarheid van het menselijk lichaam en andere mensenrechten van transgenders. Mensenrechteninstanties als de Raad van Europa, de UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women en Human Rights Watch hebben Nederland dan ook over de huidige regelgeving

bezoekadres: Nieuwe Herengracht 49, 1011 rn, amsterdam
postadres: postbus 3836, 1001 ap amsterdam
telefoon 020 – 623 45 96 fax 020 – 626 77 95
internet: www.coc.nl e-mail info@coc.nl

op de vingers getikt. Transgender Netwerk Nederland en COC Nederland dringen al jaren aan op een wetswijziging. De regering zegde die vijf jaar geleden toe. In veel andere landen is de transgenderwetgeving de afgelopen jaren al aangepast. Inwerkingtreding van de het wetsvoorstel waarover u binnenkort spreekt, verdraagt geen verder uitstel. Hieronder gaan wij hier nader op de kwestie in.

Onschatbaar belang voor het dagelijks leven van transgenders

Een situatie van 'kwetsbaarheid, vernedering en angst'
Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Een situatie van 'kwetsbaarheid, vernedering en angst,' zo om schrijft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens de situatie waarin mensen – gedwongen door wetgeving - leven in een ander geslacht dan het geslacht waarmee ze officieel geregistreerd staan.[1] Nederlandse transgenders die door Human Rights Watch geïnterviewd werden, noemen dit 'bureaucratisch geweld' (*adminstrative violence*; het Human Rights Watch rapport vindt u als bijlage bij deze brief). [2]

'Het is alsof je leven in de wachtstand staat'
Marius Heijnis, transgenderman

Voor transgenders die kiezen voor een geslachtsveranderende operatie kan deze situatie, onder de huidige Nederlandse wetgeving, jaren voortduren; het volledige medisch traject van een geslachtsveranderende operatie neemt immers zo'n vijf jaar in beslag. 'Men laat mensen veel langer tussen twee werelden bungelen dan nodig is. Dat is nodeloos traumatiserend voor mensen die toch al kwetsbaar zijn,' zegt een transman daarover. 'Het is alsof je leven in de wachtstand staat,' zegt een ander.

Voor transgenders die hun lichaam accepteren, die níet voor een medisch traject kiezen maar wel in het andere geslacht leven, duurt de situatie die het Europees Hof beschrijft een heel leven lang; zij kunnen hun geslachtsregistratie onder de huidige wet immers in het geheel niet wijzigen.

Dat de nieuwe transgenderwet snel wordt aangenomen is van groot belang voor het dagelijks leven van transgenders in Nederland.

'In het ziekenhuis kwam de verpleegster de wachtkamer binnen en riep meneer H. Kan je je voorstellen hoe het voelt als je dan moet opstaan in een volle wachtkamer?'
Sabrina ter Horst, transgendervrouw

De huidige wetgeving confronteert transgenders op tal van gebieden met pijnlijke ervaringen. Op de arbeidsmarkt bijvoorbeeld: mensen solliciteren op een baan en komen door de eerste gespreksrondes. Wanneer ze op een gegeven moment een identificatiebewijs moeten meebrengen, waarin een ander geslacht staat dan waarin men leeft, verandert de sfeer vaak compleet: 'gedurende het hele gesprek was het enige onderwerp dat ik transgender ben,' aldus een transvrouw. 'Zonder nieuwe papieren moet je altijd je situatie uitleggen,' aldus een transman. Ook in de zorg wordt men geconfronteerd met problemen: 'in het ziekenhuis kwam de verpleegster de wachtkamer binnen en riep meneer H. Kan je je voorstellen hoe het voelt als je dan moet opstaan in een volle wachtkamer?', zegt een transgendervrouw. Bij internationale reizen: 'ik wordt vaak uit de rij gehaald om ondervraagd te worden: mensen denken dat ik mijn paspoort gestolen heb,' zegt een

[1] European Court of Human Rights, Christine Goodwin v. United Kingdom, no. 28957/95, Judgment of 11 July 2002.
[2] Voorbeelden in deze paragraaf ontleend aan *Controlling Bodies, Denying Identities; Human Rights Violations against Trans People in the Netherlands*. Human Rights Watch 2011.

bezoekadres: Nieuwe Herengracht 49, 1011 rn, amsterdam
postadres: postbus 3836, 1001 ap amsterdam
telefoon 020 – 623 45 96 fax 020 – 626 77 95
internet: www.coc.nl e-mail info@coc.nl

transgendervrouw bij wie in haar paspoort staat dat ze een man is. 'Toen ik een keer naar Frankrijk vloog dacht men dat ik het verkeerde ticket had (…) ze dachten dat ik het ticket van mijn moeder of mijn zuster had. Ik moest hen uitleggen dat ik transgender ben,' zegt een transgendervrouw. Veel transgenders beperken hun internationale reizen om deze reden tot een minimum.

Men ondervindt problemen wanneer men zich moet identificeren: een transgendervrouw werd de trein uitgezet, omdat de conducteur niet geloofde dat ze dezelfde persoon was die vermeld stond op haar vervoersbewijs. Een transgenderman werd in een bar gevraagd zich te identificeren bij het bestellen van een alcoholische consumptie. Toen de barman een 'V' in het paspoort zag staan, zwaaide hij met het paspoort en riep naar collega's en bezoekers: 'kijk, het is een meisje!' Mensen krijgen dagelijks brieven van officiële instanties met daarop de verkeerde geslachtsaanduiding. 'Het schaadt me, het brandmerkt me, het raakt me. Het doet pijn, continu, en het is stressvol,' zegt een transgendervrouw daarover. Vaak worden mensen verplicht om op formulieren hun officiële geslachtsaanduiding te vermelden, wat men ervaart als zelfverraad. 'Ik kan het niet verdragen om daar zelf 'M' aan te vinken. Alles in me verzet zich daartegen. Het is niet wie ik ben,' zegt een transgendervrouw.

'Het is heel, heel erg vermoeiend om altijd alles te moeten uitleggen (…) Je wilt gewoon leven, net als ieder ander.'
Linda, transgendervrouw

Doordat men leeft in een andere genderidentiteit dan die in het paspoort staat, moeten transgenders onder de huidige wet regelmatig aan volstrekte onbekenden, vaak binnen gehoorsafstand van nog weer andere onbekenden, zeer intieme details over hun leven onthullen. 'Het is heel, heel erg vermoeiend om altijd alles te moeten uitleggen,' zegt een transgendervrouw. 'Op een gegeven moment heb je er genoeg van. Je wilt gewoon leven, net als ieder ander.'

Een transgendervrouw werd de trein uitgezet, omdat de conducteur niet geloofde dat ze dezelfde persoon was die vermeld stond op haar vervoersbewijs

De geschetste situaties zullen zich niet meer voordoen als de nieuwe wet in werking treedt. Er is haast geboden om aan deze onnodige problemen in het leven van transgenders een einde te maken. In de woorden van transgendervrouw Janiek: 'Het zou zo'n opluchting zijn als je je nieuwe papieren al kunt krijgen vóór je operatie. Op dit moment moet je je op elk moment in je leven schrap zetten, omdat je nooit weten wat de volgende keer zal zijn dat je jezelf moet verantwoorden.'

Mensenrechten
De huidige Nederlandse wet (artikel 1:28 Burgerlijk Wetboek) stelt als voorwaarde voor het veranderen van de geslachtsregistratie in officiële documenten dat mensen hun lichaam d.m.v. operaties en hormoonbehandelingen aanpassen en dat ze zich onherstelbaar onvruchtbaar laten maken. Veel instanties hebben inmiddels vastgesteld dat deze voorwaarden een schending vormen van de mensenrechten van transgenders. Onder meer het recht op onaantastbaarheid van het lichaam en eerbiediging van het privéleven (zoals neergelegd in o.a. artikel 11 Grondwet en artikel 8 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens) worden geschonden. Het vereiste van onherstelbare onvruchtbaarheid is bovendien in strijd met het recht op het stichten van een familie (o.a. artikel 12 EVRM). De huidige wetgeving onthoudt transgenders het recht om zelf hun genderidentiteit te definiëren, een recht dat het Europese Hof voor de Rechten van de Mens beschouwt als één van de meest wezenlijke vormen van zelfbeschikking.[3]

Hieronder een overzicht van relevante bronnen.

[3] Europese Hof voor de Rechten van de Mens, *Van Kück vs. Duitsland.*

- **Raad van Europa, 2009.** In het *Report by the comissioner for human rights mr Thomas Hammarberg on his visit to the Netherlands* (2009) staat: The Commissioner is concerned about the obligatory legal conditions for change of a person's registered gender on birth certificates, in particular the requirement of sterilisation and medical (hormone/surgery) treatment. The Commissioner learnt that this condition is now under review. He calls for abolishing the sterilisation and medical treatment requirements. He recalls the Yogyakarta Principles, which the Dutch government considers as authoritative for its policies, that "No one shall be forced to undergo medical procedures, including (…) sterilization (…) as a requirement for legal recognition of their gender identity."
- **Yogyakarta principles, 2006.** De huidige wetgeving is in strijd met deze internationale erkende LHBT-mensenrechten, die onderschreven worden door Nederlandse regering. Principle 3 (Right to recognition before the law) bepaalt: '(…) No one shall be forced to undergo medical procedures, including sex reassignment surgery, sterilisation or hormonal therapy, as a requirement for legal recognition of their gender identity.'
- **Human Rights Watch, 2011.** In het rapport *Controlling Bodies, Denying Identities Human Rights Violations against Trans People in the Netherlands* (2011) beschrijft HRW de ervaringen van transgenders in Nederland met de huidige wetgeving en doet de volgende aanbeveling: 'Human Rights Watch calls upon the Netherlands to amend article 1:28 of the Civil Code to respect transgender people's right to personal autonomy and physical integrity. It should separate medical and legal questions for transgender people. Legal recognition of the gender identity of transgender people should not be made conditional on any form of medical intervention.'
- **UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), 2010.** CEDAW stelt in haar *Concluding Observations, The Netherlands*: 'The Committee also expresses concern at specific health problems experienced by transgender women, in particular the compulsory sterilization they should undergo to get their birth certificates changed.'
- **Duitse Constitutionele Hof, 2011**. Het Duitse Constitutionele Hof bepaalde in 2011 dat medische voorwaarden voor wijziging van de geslachtsregistratie, vergelijkbaar met die in de huidige Nederlandse wet, ongrondwettig zijn omdat ze een inbreuk vormen op het recht op onschendbaarheid van het lichaam.
- **Administratieve hooggerechtshof Oostenrijk, 2009.** Het hooggerechtshof bepaalde in 2009 dat een verplichte geslachtsveranderende operatie als voorwaarde voor wijziging van de officiële geslachtsregistratie onwettig is.

Andere landen

Terwijl Nederland ooit één van de eerste landen was waar het voor transgenders mogelijk werd om de geslachtsregistratie te wijzigen, vervult ons land tegenwoordig bepaald geen koploperspositie meer in de wereld waar het gaat om erkenning van de genderidentiteit. Zo gelden in diverse andere Europese landen al geruime tijd geen vereisten van fysieke aanpassing respectievelijk sterilisatie-eisen meer; dat geldt voor Duitsland, Hongarije, Oostenrijk, Portugal, Spanje en het Verenigd Koninkrijk. Ook landen als Mexico, Colombia en Uruguay stellen geen medische eisen voor aanpassing van de geregistreerde genderidentiteit. De meest liberale wetgeving op het gebied van erkenning van de genderidentiteit bestaat in Argentinië. Daar volstaat een verzoek gericht aan de ambtenaar van de burgerlijke stand voor een wijziging van de genderidentiteit; medische ingrepen of een deskundigenverklaring zijn niet nodig.

bezoekadres: Nieuwe Herengracht 49, 1011 rn, amsterdam
postadres: postbus 3836, 1001 ap amsterdam
telefoon 020 – 623 45 96 fax 020 – 626 77 95
internet: www.coc.nl e-mail info@coc.nl

federatie van nederlandse verenigingen
tot integratie van homoseksualiteit coc nederland

Minimumleeftijd

'De oudste bewuste gedachte die ik me kan herinneren was: ik zit in het verkeerde lichaam.'

Een transgender aan het woord in onderzoek van het SCP

Een aantal fracties in de Eerste Kamer stelde tijdens de schriftelijke behandeling van het wetsvoorstel vragen over de minimumleeftijd van 16 jaar voor wijziging van de geslachtsregistratie. Wij wijzen er op dat juist ook tal van jonge transgenders geconfronteerd worden met pijnlijke situaties van kwetsbaarheid, vernedering en angst (zoals hierboven beschreven) die zich voordoen als gevolg van de het feit dat men in een ander geslacht leeft dan in de geboorteakte vermeld staat. Of het nu gaat om een bijbaantje, registreren op school, op vakantie gaan, ontvangen van diploma's, het invullen van formulieren of de identificatieplicht: jonge transgenders krijgen net zo goed te maken met de problemen die de onjuiste officiële geslachtsregistratie met zich meebrengt als volwassen transgenders. Gezien hun jonge leeftijd is het aannemelijk dat zij vaak minder weerbaar zijn en de problemen hen harder raken. De 17-jarige Matthew vertelt bijvoorbeeld aan Human Rights Watch: 'Ik heb altijd geweten dat ik een jongen ben. (…) Toen ik 14 was ging ik naar het VU ziekenhuis en toen ik 16 was begon ik met hormonen. Maar volgens mijn papieren ben ik nog steeds een meisje.' En: 'Sinds ik een mannelijke voornaam gebruik, heb ik het gevoel dat die andere persoon niet meer bestaat. Maar mijn nieuwe identiteit bestaat officieel nog niet. Het is alsof ik gestraft wordt omdat ik me niet identificeer met die persoon op mijn identificatiebewijs.'[4] Ook valt te denken aan een situatie als die van een transgenderjongen die op schoolreisje gaat naar het buitenland. Zijn klasgenoten zijn niet op de hoogte van zijn achtergrond, maar bij de douane blijkt dat in zijn paspoort een 'V' staat in plaats van een 'M', met alle pijnlijke gevolgen van dien. Het COC pleit er daarom voor om de minimumleeftijd voor wijziging van de geslachtsregistratie *op termijn* omlaag te brengen naar 12 jaar of deze af te schaffen. Deze aanpassing dat mag dit wetsvoorstel echter niet vertragen, we pleiten er voor om het voorstel in de huidige vorm aan te nemen.

Andere overwegingen voor de huidige (respectievelijk een lagere of in het geheel geen) minimumleeftijd:

- **Jonge bewustwording.** Ongeveer de helft van de transgenders beseft zich al voor het tiende levensjaar dat het geboortegeslacht niet overeenkomt met de genderidentiteit die men ervaart (SCP 2012). 'De oudste bewuste gedachte die ik me kan herinneren was: ik zit in het verkeerde lichaam,' zegt een transgender daarover in het SCP-onderzoek *Worden wie je bent*.[5]
- **Transgenderjongeren willen lagere minimumleeftijd.** Uit de eerste resultaten van de Nederlandse Kinderrechtenrapportage die het COC momenteel opstelt in opdracht van het ministerie van OCW blijkt dat 80 procent van de transgenderjongeren t/m 24 jaar zelf juist graag zou willen dat de minimumleeftijd voor wijziging van de geslachtsregistratie láger wordt dan 16 jaar.
- **Geneeskundige behandelingsovereenkomst vanaf 16 jaar.** Minderjarigen vanaf 16 jaar mogen ook zelf bepalen of ze een geneeskundige behandelingsovereenkomst aangaan. Veel geneeskundige behandelingen zijn aanzienlijk ingrijpender dan het wijzigen van de 'v' op het geboortecertificaat in een 'm,' of andersom. Jongeren van 16 en 17 jaar mogen bijvoorbeeld zelfstandig een euthanasieverzoek doen; vanaf 12 jaar mogen zij dat doen met toestemming van hun ouders.
- **Ook onomkeerbare hormoonbehandeling vanaf 16 jaar.** 16 jaar is ook de leeftijd waarop transgenderkinderen mogen beginnen aan een hormoonbehandeling, waarvan de gevolgen deels onomkeerbaar zijn, anders dan een verandering van de geslachtsregistratie, die wel omkeerbaar is.

[4] *Controlling Bodies, Denying Identities; Human Rights Violations against Trans People in the Netherlands*. Human Rights Watch 2011.

[5] *Worden wie je bent; Het leven van transgenders in Nederland.* Sociaal en Cultureel Planbureau, 2012.

bezoekadres: Nieuwe Herengracht 49, 1011 rn, amsterdam
postadres: postbus 3836, 1001 ap amsterdam
telefoon 020 – 623 45 96 fax 020 – 626 77 95
internet: www.coc.nl e-mail info@coc.nl

- **Ook andere gewichtige beslissingen.** Minderjarigen kunnen ook andere belangrijke beslissingen zelf nemen. Te denken valt aan het aangaan van een arbeidsovereenkomst of het opstellen van een testament.
- **Nu géén leeftijdsgrens.** Het huidige wetsartikel voor wijziging van de geslachtsregistratie hanteert géén leeftijdsgrens. In de memorie van toelichting bij het huidige artikel 1:28 BW wordt daarover opgemerkt 'Er kunnen zich gevallen voordoen, zij het zeer zelden, waarin, al is het dan op jonge leeftijd, een langer wachten met de administratieve aanpassing de geestelijke ontplooiing van de betrokkene kan belemmeren en schaden." (Kamerstukken II, 17 297, nr. 3, p.20)
- **Buitenland.** Ook in tal van andere landen kunnen jongeren van 16-18 jaar hun geslachtsregistratie laten wijzigen, is de minimumleeftijd lager dan 16 jaar of is er in het geheel geen minimumleeftijd. Het gaat onder meer om België, Duitsland, Oostenrijk, Zweden, Nieuw Zeeland, Argentinië, Mexico, Colombia, Uruguay en Chili. In andere landen is de wetgeving op dit punt in ontwikkeling: Ierland, Frankrijk, Denemarken en Finland.
- **Kinderrechtenverdrag en het belang van het kind.** Nederland is gebonden aan het VN Kinderrechtenverdrag. Volgens artikel 3 van dat verdrag dient het belang van het kind altijd voorop te staan bij beslissingen van de overheid over het kind. Dat geldt ook voor beslissingen over de wettelijke erkenning van de genderidentiteit. De wet zou nooit een belemmering mogen vormen in gevallen waarin het in het belang van het kind is dat de autoriteiten de (nieuwe) genderidentiteit erkennen.
- **Human Rights Watch.** Human Rights Watch doet de volgende aanbeveling aan de Nederlandse regering: 'The inclusion of a minimum age in such a legal framework should be avoided; instead, the individual circumstances of each child should determine whether it is in the child's best interest to change their legal gender.

Evaluatie. Wij kunnen ons voorstellen dat de minimumleeftijd voor wijziging van de geslachtsregistratie onderdeel zal uitmaken van de evaluatie van het wetsvoorstel. Wat het COC betreft zal dan met name bezien moeten worden of de minimumleeftijd van 16 jaar wel voldoende recht doet aan de belangen van transgenderkinderen, of dat de minimumleeftijd moet worden verlaagd of afgeschaft. Evaluatie van de wet is door de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie toegezegd voor 5 jaar na inwerkingtreden van het wetsvoorstel. Mogelijk kan deze evaluatie ook al eerder plaatsvinden, bijvoorbeeld na 3 jaar.

Afspraken en toezeggingen
Wellicht ten overvloede, herinneren wij u er aan dat politieke partijen zich op diverse manieren hebben verbonden aan een snelle totstandkoming en in werking treden van het wetsvoorstel dat de Eerste Kamer nu behandelt.

- **Roze stembusakkoord.** Het Roze Stembusakkoord werd getekend door of namens de partijleiders van negen politieke partijen, waaronder GroenLinks, VVD, PvdA, PVV, SP, D66, Partij voor de Dieren en 50Plus. Het akkoord bepaalt: 'uitgangspunt is dat het makkelijker wordt om de officiële registratie van de genderidentiteit te wijzigen. Er worden niet langer fysieke vereisten gesteld.' Beloofd werd dat deze wetswijziging uiterlijk een jaar na totstandkoming van het stembusakkoord (3 september 2012) gerealiseerd zou zijn.
- **Regeerakkoord.** Het regeerakkoord van VVD en PvdA bepaalt: 'De sterilisatie-eis met betrekking tot officiële geslachtsregistratie zal worden geschrapt uit de wet.'
- **Verkiezingsprogramma's.** Diverse partijen hebben passages over de transgenderwetgeving opgenomen in hun verkiezingsprogramma's (die in beginsel ook door de Eerste Kamerfracties worden onderschreven). Het VVD-programma belooft 'snelle totstandkoming van (…) wetgeving die het voor transgenders eenvoudiger maakt om hun geslachtsaanduiding op de geboorteakte te laten wijzigen.' GroenLinks stelt: 'de sterilisatie-eis komt te vervallen.'

bezoekadres: Nieuwe Herengracht 49, 1011 rn, amsterdam
postadres: postbus 3836, 1001 ap amsterdam
telefoon 020 – 623 45 96 fax 020 – 626 77 95
internet: www.coc.nl e-mail info@coc.nl

federatie van nederlandse verenigingen
tot integratie van homoseksualiteit coc nederland

Conclusie

Wij hopen van harte dat u vóór het einde van dit jaar zult instemmen met het wetsvoorstel tot wijziging van de vermelding van het geslacht in de geboorteakte. Dat u een einde maakt aan de schending van de mensenrechten van transgenders. Dat u een einde maakt aan de situatie van kwetsbaarheid, vernedering en angst waarin veel transgenders door de huidige wet soms jaren- of een leven lang verkeren. Een situatie waarin zij zich op elk moment in hun leven schrap moeten zetten, omdat ze nooit weten wanneer de volgende keer zal zijn dat ze zich moeten verantwoorden.

Graag lichten wij deze brief in een persoonlijk gesprek toe. U kunt daarvoor contact met ons opnemen via telefoonnummer 06- 471 60 630 (Philip Tijsma, Public Affairs COC Nederland).

Hoogachtend,

Tanja Ineke

Voorzitter COC Nederland

bezoekadres: Nieuwe Herengracht 49, 1011 rn, amsterdam
postadres: postbus 3836, 1001 ap amsterdam
telefoon 020 – 623 45 96 fax 020 – 626 77 95
internet: www.coc.nl e-mail info@coc.nl